

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

НАПРЯМКИ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Кредитні операції належать до базових операцій комерційних банків. Як свідчить світовий досвід, саме кредитування приносить фінансово-кредитним установам значну частину прибутків. Та водночас воно пов'язане з кредитним ризиком.

На нашу думку, кредитний ризик – це потенційна можливість втрат основного боргу і процентів за ним, яка виникає в результаті порушення цілісності руху позиченої вартості, обумовленої впливом різних чинників.

Проблема кредитних ризиків залишається однією з основних, яка викликає серйозні труднощі банків України. Так, якщо в Німеччині і США питома вага проблемних кредитів в загальному обсязі наданих позик складає 5–6%, то в Україні цей показник складає – 30–35%. Цим пояснюється значення управління кредитним ризиком.

Під регулюванням ризиком ми розуміємо заходи, направлені на мінімізацію відповідного ризику і знаходження оптимального співвідношення доходності і ризику, прогнозування і страхування ризику.

Як свідчить практика діяльності банків України перед ними виникають значні проблеми в сфері регулювання кредитних ризиків. Більшість банків не мають надійно розроблених механізмів управління кредитним ризиком. Серед недоліків, які найбільш часто зустрічаються в банківській діяльності можна виділити: відсутність документального оформлення кредитної політики; відсутність обмежень концентрації ризиків в кредитному портфелі; зайва централізація або децентралізація кредитного керівництва; недостатній аналіз кредитних операцій; поверховий фінансовий аналіз позичальників; завищення вартості застави; недостатньо часті контакти з клієнтами; недостатні перевірки і відсутність збалансованості в процесі кредитування; відсутність контролю за використанням позик; нездатність до збільшення застави по мірі погіршення якості кредитів; поганий контроль за документальним оформленням позик; надмірне використання залучених коштів; неповна кредитна документація; відсутня класифікація активів при формуванні резервів на покриття збитків по кредитах; невміння ефективно здійснювати контроль та нагляд за наданими кредитами.

Стратегія управління кредитними ризиками повинна спиратися на певні принципи, до яких належать: встановлення й оцінка зон кредитного ризику з передбаченням можливих джерел збитків чи тих ринкових ситуацій, які їх зумовлюють, а також прогнозування обсягів майбутніх збитків; здійснення контролю за кредитними операціями шляхом координації дій підрозділів банку, причетних до їх виконання; виділення коштів, передбачених для фінансування заходів з попередження ризику, в банківських підрозділах та службах, причетних до їх виконання; визначення зобов'язань банківських спеціалістів і відповідальності за дотримання ними прийнятої політики управління кредитними ризиками.

Відповідно до принципів управління кредитними ризиками, доцільно виділити основні етапи їх регулювання.

Перший етап передбачає виявлення змісту та складу кредитного ризику.

На другому етапі банк повинен знайти джерела інформації для оцінки рівня ризику. Інформація має бути об'єктивною, повною та різнобічною.

На третьому етапі необхідно здійснити вибір критеріїв та методів для оцінки вірогідності практичної реалізації кредитного ризику.

Четвертий етап має передбачати обрання засобів попередження ризику.

На п'ятому, останньому, етапі банк повинен здійснити аналіз результатів, досягнутих в управлінні кредитним ризиком, і, якщо це потрібно, провести корекцію попередніх етапів схеми.

При цьому особливу увагу в процесі управління кредитним ризиком банки повинні приділяти визначенню методів оцінки кредитного ризику по кожній окремій позиції/позичальнику і на рівні банку (кредитного портфеля) в цілому.

У зарубіжній банківській практиці набули поширення кілька основних методів оцінки величини ризиків, зокрема, статистичний, експертний та аналітичний.

Змістом статистичного методу є аналіз статистичних даних, які стосуються оцінки галузевого ризику та ризику, пов'язаного з фінансовим станом клієнта. Таке дослідження дає основу для порівняння частоти фактичного виникнення банківських втрат з їх прогнозними оцінками.

Застосування методу експертних оцінок передбачає збір та аналіз висновків, зроблених банківськими спеціалістами різних підрозділів. Після їх обробки виводяться узагальнюючі фінансові коефіцієнти, які дозволяють скласти рейтинг оцінок банківських ризиків. Конкретними етапами застосування методу експертних оцінок можна вважати: рейтингову оцінку кредитоспроможності потенційного банківського клієнта; класифікацію кредитів з урахуванням рівня ймовірного ризику; рейтингову оцінку страхового ризику; розрахунок розміру ризику банківського кредитного портфеля; визначення обсягів необхідних резервів для покриття банківських втрат від кредитних ризиків; аналіз ступеня дотримання економічних нормативів банківської діяльності.

Аналітичний метод вивчення банківських ризиків передбачає аналіз можливих ризикових зон із залученням результатів, одержаних при застосуванні названих методів, що дозволяє встановити задовільні рівні ризику для кожної банківської операції і всієї їхньої сукупності.

У банківській стратегії управління кредитними ризиками основне місце відводиться способам (методам), які доцільно й необхідно застосовувати з метою зниження ступеня кредитного ризику.

Найбільш простим і дешевим методом хеджування ризику неплатежу по позиції є диверсифікація позичкового портфеля. Кредитний портфель банку повинен бути диверсифікований з тим, щоб неспроможність одного клієнта, групи клієнтів, сектора (галузі) діяльності, географічної зони не піддавали небезпеці існування банку.

Боргові вимоги на одного клієнта повинні бути обмежені рівнем, який поєднаний з власними коштами банку і вимогами Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, яка обмежує вимоги на одного позичальника 25% від власних коштів. Цей захід дає впевненість в тому, що банкрутство одного клієнта не потягне за собою втрату понад 25% власних коштів банку. Це високий показник, але в подальшому слід його збільшити [4].

Вищеприведеної норми недостатньо, тому, що банки можуть мати велику кількість клієнтів, кожний з яких отримує кредити на суму, рівну 25% власних коштів. Ймовірність одночасного банкрутства декількох клієнтів більш висока, і, починаючи вже з чотирьох банкрутств великих клієнтів, всі власні кошти банку будуть втрачені. Тому Інструкцією "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків" передбачено обмежувальний норматив і по групі взаємопов'язаних клієнтів. Це коефіцієнт максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру, а також коефіцієнт максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, які надаються інсайдерам. Разом з тим встановлений коефіцієнт великих кредитних ризиків. Це обмеження, яке стає все більш жорстким, встановлено в даний час на рівні 8-кратного розміру власних коштів [4].

Труднощі, що виникають в тому або іншому секторі діяльності, беззаперечно супроводжуються труднощами для підприємств даного сектору. Банк або кредитно-фінансова установа, залучена в цей сектор, також беззаперечно буде відчувати труднощі.

Економічні або політичні труднощі регіону, держави відображаються і на платоспроможності банків, які діють в цих зонах. З метою зниження кредитних ризиків цілком зрозумілою є необхідність формування комерційними банками резервів на покриття можливих збитків від кредитної діяльності.

Величина резерву визначається Положенням НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", що затверджене постановою Правління НБУ від 6 липня 2000р. №279 [5].

Одним із основних принципів формування резервів є те, що банки мають здійснювати класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

Згідно з відповідним положенням НБУ нині комерційні банки повинні формувати резерв на покриття стандартної заборгованості за кредитами і резерв на покриття нестандартної заборгованості. Рівень відрахувань у резерв на покриття нестандартної заборгованості коливається від 5 до 100% і визначається ступенем ризику тієї чи іншої групи кредитів (кредити під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні).

Формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями дасть змогу банкам своєчасно передбачати і попереджувати ризики у своїй діяльності.

Однак аналіз принципів формування резервів на покриття можливих збитків від кредитної діяльності виявляє низку суттєвих недоліків, а саме: розглянутий порядок формування резервів вимагає досить жорсткого віднесення кредиту до однієї з груп позик, однак очевидним є той факт, що позики, віднесені до однієї класифікаційної групи, можуть мати різну ймовірність збитків; основна мета формування резервів – перерозподіл доходів і прибутку банку на користь резервного фонду на покриття можливих втрат за позиками банку. Наслідками такого принципу формування резервного фонду є збільшення капіталу банку та зменшення бази оподаткування, однак інших вимог до реальних грошових коштів, що відповідають фактичному обсягу створених фондів, немає.

З метою запобігання кредитним ризикам рекомендуємо до практичного використання два методи створення резервних відрахувань. Перший полягає у створенні резервного фонду під стандартну заборгованість, в якому певні суми резервуються на покриття можливих у майбутньому, але ще не ідентифікованих збитків. Після виникнення ризикової ситуації, коли стає відомим, що кредит не буде повернено, накопичена сума використовується для покриття збитків шляхом вирахування суми боргу з кореспондентського рахунка банку.

Другий метод полягає у створенні фонду під нестандартну заборгованість у вигляді високоліквідних активів (міжбанківських кредитів, цінних паперів та ін.) зі строком погашення, що збігається з датою настання можливих збитків, та у розмірах очікуваних збитків. Створення такого фонду проводиться як у момент надання позик, так і протягом дії кредитних угод рівними частинами.

Таким чином, необхідною умовою застосування комерційними банками ефективних методів видачі позик клієнтам є мінімізація кредитного ризику за всіма напрямками вкладення коштів. Тому банк повинен: якісно оцінити кредитоспроможність позичальника; правильно оцінити забезпечення позики; найбільш повно відобразити в кредитній угоді умови, що забезпечують інтереси банку; здійснювати контроль за позичальником в період повернення позички (обстеження, перевірки забезпечення та ін.); особливу увагу звернути на мету кредиту – правильний вибір цілей кредиту визначає низький ризик і гарантує прибутковість позичкових операцій, а також на правильне формування кредитного портфеля банку. Банк повинен уникати кредитування тих заходів, які мають надто ризиковий чи сумнівний характер; формувати і використовувати резерви на можливі втрати за позиками.

Література

1. Вітлінський В., Пернарівський О. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка // *Банківська справа*. – 1997. – № 5. – С. 63 – 66.
2. Єніфанов А., Міценко В. Проблеми кредитування та оцінки кредитоспроможності клієнтів банку // *Банківська справа*, 1997. – № 51 (17). – С. 39-46.
3. Заруба О. Кредитні ризики та їх врахування в банківській діяльності // *Банківська справа*. – 1995. – №2. – С. 32-37.
4. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності банків, затверджена постановою Правління НБУ від 14 квітня 1998 р. № 141 // *Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності*. – 1998. – № 7. – С. 11-69, 1999. – № 8.
5. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 6 липня 2000р. № 279 // *Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності*. – 2000. – №9. – С. 54 – 73.
6. Інформаційний бюлетень НБУ. – 2001. – №1.